

Azərbaycanın xarici siyasəti ilə bağlı məhv olmuş 10 fərziyyə Gürcüstanın ardınca Azərbaycan

Ten Shattered Assumptions of Azerbaijani Foreign Policy Azerbaijan after Georgia

By Paul Goble

17 avqust 2008

Poul Qobl

paul.goble@gmail.com

Blog: Window on Eurasia <http://windowoneurasia.blogspot.com/>

Çox güman ki, iki antoqonist qüvvə—ABŞ və Rusiya istisna olmaqla, Azərbaycandan daha çox heç bir ölkə son günlərdə Gürcüstanda baş verən hadisələr nəticəsində xarici siyasəti dairəsində bu qədər dəyişiklik müşahidə etməmişdir. Münaqişə özü və münaqişəyə ayrı-ayrı ölkələrin və beynəlxalq ictimaiyyətin münasibəti demək olar ki, Azərbaycanın son on il ərzində xarici siyasətində əsaslandığı bütün fərziyyələr üzərinə şübhə saldı. Və nəticə etibarilə, həm Azərbaycan hökuməti, həm də Azərbaycan xalqı ətrafdakı dünyanın yalnız zehni xəritəsini deyil, həm də ölkənin xarici siyasət gündəliyini yenidən müəyyənləşdirmək kimi çətin və travmatik bir tapşırıqla üz-üzə qaldı.

Bu dəyişikliklər çox sürətlə baş verdiyi üçün, onların bir-birilə əlaqəli olduğu üçün və bu fərziyyələrin hər hansı birinə açıq-aydın və ya üzərində asanlıqla fikir birliyinə gəlinəcək cavab olmadığı üçün indi Bakının nə edəcəyini və ya onun ətrafının və daha geniş beynəlxalq ictimaiyyətin hansı mövqe tutacağını söyləmək çox tezdir. Lakin, yeni mühitin Azərbaycana hansı təhlükələr və seçimlər yaratdığını anlamaq üçün Azərbaycan xarici siyasətinin əsaslandığı 10 fərziyyəni qeyd etmək və Gürcüstandakı hadisələrin bu fərziyyələri necə yerlə-yeksan etdiyinə nəzər salmaqda fayda var.

Məhv olmuş 1-ci fərziyyə

Azərbaycan və Xəzər dənizi hövzəsi neftinin Rusiyadan yan keçərək ixrac edilməsi üçün Gürcüstan kifayət qədər sabit bir yoldur.

Gürcüstana müdaxiləsilə Rusiya Azərbaycana nümayiş etdirdi ki, Gürcüstan, Azərbaycan və Xəzər hövzəsi karbohidrogen ehtiyatlarının Oərbə daşınması üçün etibarlı tranzit yol deyil. Rusiya həm öz qüvvələrinin həm də müttəfiqlərinin köməyi ilə boru xəttinin bir hissəsini partlatdı, əsas dəmir yolu körpüsünü dağıtdı və Gürcüstan limanlarına xəsarət yetirdi.

Neftin daşınması rejimi pozuldu və Azərbaycan Rusiya Federasiyasından Novorosiyskə gedən neft borularına daha böyük çıxış əldə etmək üçün Moskvaya müraciət etməli oldu. Azərbaycanın, neftin daşınması üçün Rusiyanı yan keçərək Gürcüstana etibar edə biləcəyi fərziyyəsi darmadağın oldu, bu, Azərbaycanın özü və dünya ilə bağlı fərziyyələrini də yerlə-yeksan etdi.

Məhv olmuş 2-ci fərziyyə

Rusiya 1991-ci il sazişini qəbul etmişdir və öz qonşularına qarşı hərbi qüvvə tətbiq etməz.

Son 15 il ərzində ABŞ başda olmaqla qərb dövlətləri qeyd edirdilər ki, Rusiya 1991-ci ildə imzalanmış razılaşmanı qəbul etmişdir və yenidən güc tətbiq etməklə bu razılaşmanı pozmayacaq. Əgər keçmişdə Rusiya bölgədə status-kvo sahibi idisə, o artıq bu hüquqa malik deyil; Moskva qonşularına qarşı qüvvədən istifadə etməklə bağlı Qərbdə mövcud yanlış fikri iki

cür istismar etmişdir, əvvəla bu təsəvvürü dağıdaraq və sonra da Gürcüstana qarşı yalın hərbi qüvvədən istifadə edərək.

Vladimir Putinin rəhbərliyi ilə Rusiya—bu ölkənin rəhbərləri öz məqsədlərini həyata keçirmək və xüsusilə də düşmənlərini cəzalandırmaq üçün qüvvədən istifadə edə biləcəklərini və etməli olduqlarını düşünürlər—təftişçi bir qüvvəyə çevrildi. Buna görə də Rusiyanın beynəlxalq ictimaiyyətin bir üzvü kimi qəbul edilməsi və oyunu qaydalarına görə oynayacağı ilə bağlı—Bakıda da Qərbin təsiri ilə yaranmış və bir çoxlarının əsaslandığı—fərziyyə məhv oldu, yalanlar da tarixin zibil qutusunda məhv oldu.

Məhv olmuş 3-cü fərziyyə

ABŞ, Rusiyanın post-Sovet məkanında törədəcəyi hər hansı bir yanlış hərəkətin etibarlı və güvənilir bir şəkildə qarşısını alacaq qədər güclüdür.

Sözsüz ki, ABŞ dünyadakı sonuncu super gücdür, lakin Gürcüstan hadisələri ABŞ-ın ki 3 səbəbdən öz gücünü Rusiyanın hərəkətlərini məhdudlaşdıracaq səviyyədə post-Sovet məkanına gətirmək iqtidarında olmadığını nümayiş etdirdi.

Birincisi və ən narahatlıq doğurarı odur ki, ABŞ son on ili Rusiya ilə strateji əməkdaşlıq haqqında danışıqlarla məşğul olub—öz-özünü aldatmaqdan ibarət olan bu siyasət nəticəsində Vaşinqtonun xarici siyasət qurumunda heç bir halda Rusiyayla üzləşməməyə çalışacaq bir sinif meydana gəlib.

İkinci səbəb ondan ibarətdir ki, Birləşmiş Ştatlar Balkanlarda, İraqda və Əfqanıstada törətdiyi hərəkətlərdən dolayı nüvə silahına malik olan başqa bir dövlətin öz maraqları üçün gücdən istifadə etməsinə qarşı çıxmaq Vaşinqton üçün çox çətinidir.

Və üçüncüsü, 11 sentyabrdan (2001) etibarən mövcud hazırki administrasiya nəinki yalnız Yaxın Şərqdə terrorizmlə mübarizə aparmaqla məşğul olmuşdu, həm də Avropada və digər yerlərdəki müttəfiqlərini diqqətdən kənar qoymuşdur və bu səbəbdən Rusiyaya qarşı koalisiya təşkil edəcək vəziyyətdə deyil. Bu və Avropanın Rusiyadan neft və qazından asılılığı ilə əlaqədar olan digər səbəblərdən dolayı Bakının xarici siyasəti ilə bağlı digər fərziyyə—hələ ki—məhv olmuş vəziyyətdədir.

Məhv olmuş 4-cü fərziyyə

Birləşmiş Ştatlar və beynəlxalq ictimaiyyət sərhədlərin toxunulmazlığı prinsipinə o qədər bağlıdırlar ki, heç bir halda onun pozulmasına, xüsusilə də zor gücünə pozulmasına imkan verməzlər.

Birləşmiş Ştatlar və beynəlxalq ictimaiyyət sərhəd dəyişikliklərinə prinsip etibarilə qarşı olsalar da, təcrübədə bunu hər zaman görmək mümkün olmur. ABŞ və onun müttəfiqləri nəinki Sovet İttifaqının və Yuqoslaviyanın dağılmasını xoş qarşıladılar, onlar həmçinin son zamanlarda Kosovonun müstəqilliyini də dəstəklədilər. Bir uilsonçu [Vudrou Uilson – ABŞ-ın 24-cü prezidenti – (1913-1921)] olaraq, müəllif xalqların öz müqəddəratını həll etmək iqtidarını dəstəkləməyin düzgün olduğuna inanır, lakin o, həm də inanır ki, bu prinsipi dəstəkləməkdə davamlı olmaq lazımdır. Belə olmazsa, başqaları bundan sui-istifadə edə bilərlər. Və Rusiyanın Gürcüstanda etdikləri—və yaxud ən azından Putin və onun adamlarının bundan yaxalarını qurtaraqcaqlarını güman etmələri—hər şeydən əvvəl Balkanlarda baş vermiş son hadisələrin məhsuludur. Qərbin və xüsusilə Amerikanın orada baş verənlərin törətdiyi nəticələri anlamaması və post-Sovet məkanında heç bir tədbir görə bilməməsi Azərbaycanın digər fərziyyəsini də puça çıxardı.

Məhv edilmiş 5-ci fərziyyə

Türkiyənin Azərbaycanı Rusiyadan qoruyacağına güvənmək olar.

Azərbaycanlıların ən başlıca fərziyyələrindən biri də odur ki, hər hansı bir qarşıdurma halında Türkiyə hər zaman Azərbaycanın tərəfində olacaq. Gürcüstanda baş verənlər bunun belə olmadığını göstərdi. Ankaranın, Amerikaya məxsus iki xəstəxana gəmisinin Gürcüstana kömək etmək üçün boğazdan keçməsinə icazə verməməsi göstərir ki, Türkiyə—çoxlarının Bakıda güman etdiyindən daha çox—Rusiyanın təsiri altındadır. Rusiya ilə Türkiyənin Qafqazda stabilliyin qarantı olması ilə bağlı Türkiyənin təklifi Atatürkün sovetpərəst siyasətindən qaynaqlanır. Lakin belə bir kondominium Türkiyənin Azərbaycanı müdafiə etməsi yox, Bakıda rus təzyiqini ört-basdır etməsi demək olacaq.

Məhv edilmiş 6-cı fərziyyə

İran—Amerikanın bu ölkəni təcrid etmə siyasəti və öz daxilindəki problemlər səbəbindən, Azərbaycana hər hansı bir fundamental təhlükə yaratmır.

İran Moskvanın Gürcüstandakı hərəkətlərini dəstəkləməklə yanaşı, həm də Ermənistanla kəşfiyyət, təhlükəsizlik sahələrində əməkdaşlığın səviyyəsini genişləndirib İranın şimalındakı etnik azərbaycanlılara qarşı daha sərt mövqe nümayiş etdirir. İran Vaşinqtonun da açıq-aydın istədiyi kimi bəzi məsələlərdə “qutu içərisindədir”, lakin yaxın qonşuluğunda—Azərbaycan da buraya daxildir—Tehranın Bakıda çətinlik yaratmaq üçün vasitələri, bəhanəsi və hal-hazırda imkanı vardır. Artıq əminliklə demək olar ki, İran ləzgiləri qızıqdıraraq, Azərbaycanın tərkibində yaşayan digər azlıq olan ermənilərlə birlikdə işləyərək və Azərbaycanda yaşayan böyük sayda iranlılardan istifadə edərək Bakıya təzyiq etməyə çalışacaq. Azərbaycan ABŞ-a arxalanıb bunun baş verməyəcəyi fərziyyəsinə inansa da, bu fərziyyə də Gürcüstanda baş verənlərdən sonra puça çıxdı.

Məhv edilmiş 7-ci fərziyyə

Azərbaycanın inkişafda olan iqtisadiyyatı Ermənistanın Qarabağda yaratdığı hər hansı təhlükənin qarşısını ala bilər.

Prezident İlham Əliyevdən tutmuş aşağılara qədər Azərbaycan rəsmiləri müntəzəm olaraq təkid edirlər ki, ölkənin inkişafda olan iqtisadiyyatı onlara elə bir siyasi və hərbi güc təmin edəcək ki, Bakı gələcəkdə Ermənistanın hər hansı hücumunu dəf edə biləcək. Bu fərziyyənin də puça çıxdığını göstərən üç səbəb var.

Birincisi—iqtisadi güc tam olaraq hərbi güc demək deyil. Kimsə daha çox silah ala bilər, lakin bu onun daha güclü olduğu demək deyil.

İkincisi—indi Ermənistan Rusiyanın köməyinə həmişəkindən daha çox arxalana bilər. Ermənistanla müqayisədə Azərbaycan çox güclü görünür; lakin Ermənistanla və Rusiya ilə birgə müqayisədə fərqli görünüş yaranır.

Və üçüncüsü—yenə də Gürcüstandakı hadisələrin də göstərdiyi kimi müasir hərbi, rəqəmlər və hərbi və siyasi məqsədlərinə çatmaq üçün qurban verməyə can atan qüvvə tərəfindən darmadağın edilə bilər. “İqtisadiyyatçılıq” bir əsr öncə yanlış olduğu kimi indi də strateji cəhətdən yanlış düşüncə tərzidir.

Məhv edilmiş 8-ci fərziyyə

Azərbaycanın enerjiyə susamış Avropa üçün yanacaq mənbəyi olması hər hansı bir təhlükə halında kənardan dəstək alacağına zəmanət verir.

Azərbaycan nefti Bakının dünyaya vizit kartıdır, lakin Azərbaycan neftin yeganə mənbəyi deyil və Gürcüstandakı son hadisələr bu nefti əvvəlki kimi cazibədar etmir. Nəticə etibarilə, əgər

Azərbaycanda dünyanın ehtiyacı duyduğu bir şey varsa, lakin onu etibarlı şəkildə çatdırıbilmirsə—Moskva nümayiş etdirdi ki, Rusiyanın tələblərinə cavab verən razılıq əldə edilməzsə Azərbaycan neftinin etibarlı çatdırılmasından danışmağa dəyməz—Azərbaycan nefti, hər nə qədər digər dövlətlər onu əldə etmək istəsələr də qiymətdən düşür.

Məhv edilmiş 9-cu fərziyyə

Azərbaycanın “balanslaşdırılmış xarici siyasəti” Azərbaycan rəhbərlərinə istədikləri addımı atmaq təhlükəsizliyi və azadlığı verir.

Beynəlxalq münasibətlər üzrə bir çox mütəxəssislər Azərbaycanın “balanslaşdırılmış xarici siyasəti”nə və yalnız bir tərəflə deyil, bütün tərəflərlə əlaqələr yaratmaq cəhdlərinə heyran qalırlar.

Bəziləri mübahisə edə bilər ki, Gürcüstan hadisələri belə yanaşmanı sarsıtmaqdan sonra onun düzgünlüyünü göstərir, lakin bu, hər şeyin həqiqət olduğu zaman düzgün yanaşma hesab edilərdi. Açıq-aydın görünür ki, burada həqiqət yoxdur. Balanslaşdırılmış yanaşma məvhumu hər iki tərəfin güc baxımından bərabər olmasını tələb edir. Lakin Rusiyanın Gürcüstanla bağlı siyasəti yaxın gələcəkdəki fərziyyənin də yanlış olduğunu göstərir.

Məhv edilmiş 10-cu fərziyyə

Azərbaycanın beynəlxalq mühiti kifayət qədər mülayim olduğu üçün ölkə indi yalnız daxili problemlər üzərində dayanıb və dayanmalıdır.

Azərbaycanda səfərdə olan Qərb rəsmilərinin şərhləri bir nəqəratdan ibarətdir: Azərbaycan dövlətin uzunömürlülüyünü təmin etmək üçün bu qədər narahat olmamalıdır, ölkənin diqqəti islahatlar keçirməyə cəmlənməlidir, orada demokratiyanın keyfiyyətini artırmağa yönəlməlidir. Şübhəsiz ki, Azərbaycan daxili işlərini qaydaya salmalıdır lakin bu, Qərb rəsmilərinin göstərdiyi əsl səbəbin tamamilə əksidir. Azərbaycan təhlükənin getdikcə artdığı bir qonşuluqda yerləşir, buna görə də ölkənin təhlükəsizliyi zəminində addımlar atması, az çox müstəqillik statusunu saxlamaq və uzunmüddətli mövcudluğunu təmin etməsi zəruridir. Azərbaycanın mülayim mühitdə yaşaması heç bir zaman tam reallıq olmamışdır; bu fərziyyə də sadalanan digər məvhumlar kimi puça çıxmışdır.

Çoxları üçün bu siyahı hədsiz bədbin görünə bilər. Amma Rusiyanın qanunlara meydan oxuduğu bir dövərdə və Qərbin Moskvanı geri çəkilməyə təhrik etməsinin bir fayda vermədiyi və yeni “soyuq müharibə”dən qaçmaq və Şərqi-Qərb əməkdaşlığının bütün “faydaları”nı əldə etmək üçün Rusiyanın etdiklərinə göz yummağa çağırdığı və bu çağırışların artdığı bir dövərdə Azərbaycan, onun rəhbərləri və Azərbaycan xalqı heç bir vəchlə öz yanaşmalarını yenidən təyin etmək fikrində olmadıqlarını göstərməklə özlərinə fayda verməyəcəklər, çünki, onların fəaliyyət göstərməli olduqları mühit, güvənə biləcəklərini fərz etdikləri mühitdən tamamilə fərqlidir.